

УДК: 94(076.1)

**БОБОДЕҲҚОН ВА У БИЛАН БОҒЛИҚ УРФ-ОДАТ ВА
МАРОСИМЛАР(XIX аср охири XX аср бошлари)**

Jumaeva Nilufar Akhmatovna - BuxDU
Arxeologiya va Buxoro tarixi kafedrasi
katta o'qituvchisi
Telefon raqam: +998 99 455 30 77

Annotatsiya: Maqolada Buxoro vohasi aholisining XIX asr oxiri XX asr boshlarida dehqonchilik bilan bog'liq urf – odat va marosimlari o'rganilib, milliy qadriyatlarimizda ularga bo'lgan hurmat va e'tibor juda yuqori ekanligi Sharq allomalarining qarashlari asosida tahlil qilib beriladi. Hozirda ziroatchilikning jamiyatdagi mavqei oshirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinib, bu islohotlarning samaradorligi ko'p jihatdan milliy qadriyatlarimizga bog'liqligi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: urf-odat, kult, dehqonchilik, farishtalar, Navro'z bayrami, otashparastlik, hosildorlik, mifologiya, olov

БОБОДЕХАН И СВЯЗАННЫЕ С НИМ ОБЫЧАИ И ЦЕРЕМОНИИ
(конец XIX века, начало XX века)

Джумаева Нилуфар Ахматовна
старший преподаватель кафедры археологии и истории
Бухарского государственного университета

Аннотация: В статье исследуются обычаи и обряды, связанные с земледелием жителей Бухарского оазиса в конце 19-начале 20 веков, и уважение и внимание к ним очень высоки в наших национальных ценностях, основанных на взглядах восточных ученых. В настоящее время анализируются реформы, проводимые для улучшения положения сельского хозяйства в обществе, и показано, что эффективность этих реформ во многом зависит от наших национальных ценностей.

Ключевые слова: обычаи, культ, земледелие, ангелы, праздник Навруз, поклонение огню, урожайность, мифология, огонь

BOBODEKHAN AND CUSTOMS AND CEREMONIES RELATED TO IT
(end of the 19th century, beginning of the 20th century)

Jumaeva Nilufar Akhmatovna
Senior lecturer of the Department of Archeology and
History of Bukhara State University

Abstract: In the article, the customs and rituals related to farming of the inhabitants of the Bukhara oasis in the late 19th and early 20th centuries are studied, and the respect and attention to them is very high in our national values is analyzed

based on the views of the scholars of the East. Currently, the reforms implemented to improve the status of agriculture in society are analyzed, and it is shown that the effectiveness of these reforms largely depends on our national values.

Key words: Tradition, cult, farming, angels, Navruz holiday, fire-worshipping, harvest, mythology, fire

KIRISH (INTRODUCTION)

Ziroatchilik bilan bog'liq bo'lgan xalq urf-odatlar va marosimlar dono xalqimiz tafakkurining g'aroyib mo'jizalaridan biridir. Ajdodlarimiz asrlar davomida ularga amal qilish bilan birga o'ziga xos qoidalar, duolar, aytimlar va alomatlarini ham yaratishgan. Ijtimoiy kundalik hayotda katta o'rin tutgan bu marosimlarda, avvalo ziroatchilik bilan bog'liq udum va marosimlar o'zining kelib chiqish ildizlari islomgacha bo'lgan tabiat hodisalarini ilohiylashtirish, osmon va yer ilohlariga sig'inish bilan bog'liq bo'lgan.

Bajarilayotgan har bir irim, urf-odat zahirida voha ahlining ziroatchilik bilan bog'liq asriy hayotiy tajribalari, ziyraklik bilan uzluksiz kuzatishlari jamlangan bo'lib, ularning tub mohiyatiga e'tibor berilsa, ezgulikning hayotbaxsh nurlariga talpinish, dehqonchilikda samarali hosil yetishtirish, yuz berishi mumkin bo'lgan ko'ngilsizliklardan ogoh etish, halol mehnatni rag'batlantirish tabiat ne'matlarini ko'paytirish va avaylab asrashdan iborat bo'lgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI (LITERATURE REVIEW)

XIX asr oxiri – XX asrning boshlarida Buxoro xonligiga qarashli barcha tumanlarida yashovchi aholining ijtimoiy-iqtisodiy hayotida patriarxal – urug'chilik munosabatlari an'analari hukm surardi. Bu davrda Rossiyaning O'rta Osiyoni bosib olishi o'zbek xalqi hayotidagi muhim ijtimoiy-siyosiy va madaniy muammolarni yoppasiga yuzaga chiqardi. Ijtimoiy taraqqiyotning mana shu bosqichi dehqon va ziroatchilik bilan bog'liq bo'lgan bir qancha rasm-rusumlarning xarakterini belgilab berdi. Mazuga doir adabiyotlarni quyidagi guruhga bo'lib o'rganish mumkin:

1. Dala yozuvlari.
2. Sovet davrida yaratilgan ilmiy tadqiqotlar.
3. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda nashr yetilgan tadqiqotlar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (RESEARCH METHODOLOGY)

Tadqiqot ishi tarixiylik tamoyili, xronologik va qiyosiy tahlil usullariga tayanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR (ANALYSIS AND RESULTS)

Ziroatchilik bilan bog'liq xalq urf-odatlar va marosimlari dono xalqimiz tafakkurining g'aroyib mo'jizalaridan biridir. Ajdodlarimiz necha – necha asrlar ularga amal qilish bilan birga ularga taalluqli qoidalar duolar, aytimlar va alomatlarini ham yaratishgan.

XIX asrning oxiri – XX asrning boshlarida Buxoro xonligi vohasi tumanlarida yashovchi aholining ijtimoiy – iqtisodiy hayotida patriarxal munosabatlar hukm surardi. Bu davrda Rossiyaning O'rta Osiyoni bosib olishi o'zbek xalqi hayotidagi muhim ijtimoiy-siyosiy va madaniy muammolarni yoppasiga yuzaga chiqardi. Ijtimoiy taraqqiyotning mana shu bosqichi dehqon va

зироатчилик билан боғлиқ бўлган бир канча расм – русумларнинг характерини белгилаб берди.

Қадимдан Ўрта Осиё халқпарига алоқадор бўлган деҳқончиликка оид расм – русумлар, иримлар қанча оғир шароит бўлишига қарамасдан унутилмади. Воҳада ҳам бу удумлар халқнинг яшаш ва меҳнат тарзи билан боғланиб ўтказиб келинган. Айниқса, Ўрта Осиёдаги бошқа халқлар каби зироатчилик хомийси – Бободехқон култи¹ ва у билан боғлиқ урф-одатлар кенг тарқалган.

Ахборотчиларимизнинг маълумотларидан шу нарса маълумки, деҳқончиликнинг хомийси Бободехқон ҳалол меҳнат билан кун кўрувчи, бошқалар ҳақидан ҳазар қилувчи деҳқонларга хомийлик қилувчи, уларнинг меҳнат унумига унум қўшувчи пир ҳисобланган. У айна сахар пайтида деҳқонлар кўтарган хирмонларда пайдо бўлиб, тонг сахар турган Деҳқонларнинг хирмонига барака улашиб уларнинг етиштирган ҳосилини тўкилиб, сочилиб исроф бўлишдан асрар эмиш. Қадимги ёзма манбаларни кузатиш жараёнида Бободехқон образи билан боғлиқ бир маълумотга дуч келдик. Носируддин Бурҳониддин Рабғузийнинг асарида² зироатчиликнинг Хомийси Бободехқон Одам тимсолрша ўз аксини топади.

Асардаги «Қиссаи Одам сафий алайҳиссалом» ҳикоятида агар Оллоҳ Жаброил, Исрофил, Микоил, Азроил каби фаришталарни яратмаганда, олам бунчалар ранг – баранг ривожланмаган бўларди, дейилади. Қачонки бирор нарсани яратиш зарур бўлса ёхуд бошқа бир ишни амалга оширмакчи бўлса, шу фаришталар хизматидан фойдаланади. Ахборотчиларимизнинг фикрига қараганда, яхшилик фаришталари ерга тушиб деҳқонларга, чорвадорларга ехуд бошқа касб эгаларига яхшилик қилмакчи бўлсалар, Хўжаи Хизр, Бободехқон, Деҳқонбобо суратида пайдо бўлишар экан.

Кексаларнинг айтишича, фаришталар осмон тоқида яшашади. Уларни ҳеч ким кўрмайди, фақатгина кўнгил кўзи билан илғаш мумкин. Шу боисдан ҳам улар ҳеч кутилмаган ерда намоён бўларкан.

Юқорида номи эслатилган Рабғузийнинг ҳикоятидан шу нарса аён бўладики, «Одам Ҳиндустонда Анжалус отлиғ ерда Сарандиб тоғинга тушди. Ҳавво Жадда тоғинга тушди. Одамнинг ёши томган ерда ўт – ем, ачиғ – чучук дорулар бўлди. Ҳаввонинг кўзи ёши томган ерда уд³, каранфул⁴, сунбул, хино, ўсма унди».⁵ Демак, ерда пайдо бўлган ўт – ўланлар, хайвонлар инсон (Одамнинг) мўъжизаси туфайли рўй берган экан. Тилга олинган Одам ато ҳам, Жаброил, Исрофил, Мекоил, Исроил каби фаришталарнинг ҳар бири инсон турмушига, деҳқончилик ишларига аралашishi мумкин экан. Улар бир – бирини тўлдириб туради.

¹Бободехқон култи Помир тожикларида ҳам мавжуд бўлган. Бу тўғрисида батафсилроқ қаранг: И.Муҳиддинов. Реликты¹ доисламских обмчаев и обрядов у земледельцев западного Памира. -Душанбе. 1989

²Носируддин Бурҳониддин Рабғузий. Киссаси Рабғузий. 1-кито-Б. -Т.: Ёзувчи. 1990. -Б. 25-26

³Уд- сигир

⁴Қаранфул - қалампирмунчок

⁵Носируддин Бурҳониддин Рабғузий. Кўрсатгилган асар, -Б. 26.

Одам ато ва Момо Ҳаво ерга қувилгач. уларнинг яшашп учун шароит зарур эди. Улар ерга тушгач, қоринлари оч қолади. Шунда Жаброил ёрдамга келиб, уларга хўкиз, буғдой олиб келади⁶. Одамга ер ҳайдашни, уруғ сепиши, ўсимликни парвариш қилишни, ғалла ўришни, янчишни, ун қилишни ва пиширишни ўргатади.

Демак, Одам деҳқончиликда зарур бўлган барча қуроолларнинг, маданий ўсимликларнинг ижодкори – пиридир. Кексалар айтгандек, барча ишлар – деҳқончилик ҳам, чорвачилик ҳам, ҳунармандчилик ҳам Одамдан мерос қолган. Одам – Бободехқон кўзга кўринмайди, аммо унга қурбонлик қилиб мурожаат қилинганда кишиларга ёрдам кўрсатади, экинларга ривож бериб, балоқазолардан асрайди, деган тасаввурлар юзага келган.

Бободехқон тимсолини зироатчилар битта суратда тасаввур қилишолмайди. Шунингдек, фақат Бободехқонга бағишланган алоҳида маросим ҳам йўқ. Бободехқон турли маросимларда тилга олинади. унинг рамзи сифатида кўп ўринларда соқолига оқ тушган кекса киши иш бажаради. Куз ёки эрта баҳорда далага кўш тушганда, ариқларни тозалашда, уруғ экишда, ғалла ўришда, хирмондаги донни совуришда биринчи ишни бадавлат, бола – чақаси, неvara – чевараси кўп, иши доим олдинга кетадиган тадбиркор, обрўли киши бошлаб берган.⁷ Деҳқончиликдаги ҳар қандай ишнинг бошламасида Бободехқон рамзидага кекса отахонлар туришган. Юқоридаги фикрларни Н.А.Кисляков,⁸ К.А.Богомолова,⁹ М.Р.Рахимов,¹⁰ М.С.Андреев,¹¹ Л.Ф.Моногарова¹² каби элшунос олимларнинг маълумотлари ҳам тасдиқдайди.

⁶«Одамнинг Қорни явлоқ очди. Жаброил мавло ёрлиқи бирла икки уй келтурди ужомҳдин, бири қизил, бири қора. Жаброил ужомҳдин уч увун буғдой келтурди, уч хисса қили. Иккиси санга, бири Ҳаввога- теди. Текма бир увун юз минг снр эрди. Уя уйлар ужомҳдин чикмишингга йиғлаштилар, кўхлари ешинднн кўноқ бўлди. Илгарудин сидилар нахуд унди, кейнинднн солған ёсмук унди. Жаброил уч увун буғдойни ушоқ синдурди эрса телим Одам Ҳавво таридилар. Одам тариған бутдой учди, Ҳавво тариған арпа унди. Ул соатда ўқ унди. Одам айди: «Енму?», Жаброил айди: «Йўқ, тиксун». Тикди. «Енму?» Айди: «Ўрғил» Ўрди. Айди: «Енму?» Айди: «Янчғил». Янчди. Айди: «Енму?» Айди: «Совурғил». Совурди. Айди: «Енму?» Айди: «Угутғил». Угутди. Айди: «Енму?» Айди: «Йўғурғил». Йўғурди. Айди: «Енму?» Айди: «Пиширғул». Айди: «Енму?»... Ёрлиғ келди: Эй Одам. куннинг икки улуши борди. бир улуши колди. Сабир килғил. кун ботсун. Бу кун рўза тутғил. Ул кун Ошур куни эрди. Ман санинг бирла уч иш Қилайин, сендан хушнуд бышайин, ёзуКингни ёрлиқайн, ужомҳга кивурайин. Қачон Одам ул кўмочни егали ўғиради эрса Жаброил келди. Ул кўмочни уч улуш Қилдилар. Икки улушни Одамга берди, бир улушни Ҳаввога берди. Анинг учун эрга эрга икки улуш, хотунға бир улуш тегди. (Носируддин Бурҳониддин Рабғузий. Кўрсатилган асар. 27-бет)

⁷Дала ёзувлари, 1998 йил. Яккабоғ тумани, Эсат қишлоғи.

⁸Кисляков Н.А. Патриархально-феодальне отношение среди осехюго сельского населения Бухарского ханства в конце XIX - начала XX вв//ТИЭ. -М-Л. 1962. – С.

⁹Богомолова К.А. Следь древнего культа воды I у таджиков//Изв.отд. общественных наук. АН Тадж ССР. Сталинабад, 1952. - Выш. 2. - С. 19-21.

¹⁰Рахимов М.Р. Земледелие бассейна р. Хингоу в дореволушонньш период. // Труды АН Тадж ССР. -Сталинабад, 1957. Т. 43. - С. 7.

¹¹Андреев М.С. Таджики долины Хуф. Сталинабад, 1953. -Выш.1. - С. 1 1-12.

¹²Моногарова Л.Ф. Материали по этнографии ёзгулумцев//ТИЭ. и.с.. 1959. т.Х1. - Выш. VII - С. 12

Элшунос олим И.Муҳиддиновнинг ёзишича, Бухоро воҳасидаги барча қишлоқларда Бободехқон вазифасини «файгунай» ёки «шогун» деб аталган энг ҳурматли, тажрибали қария бажарган. Хинго дарёси ҳавзасидаги тожикларуни «шавгун», Рушон, Бартанг ва Хуфда «хушпайқадам» дейишган.¹³ Уларнинг вазифаси авлоддан – авлодга ўтган. М.С.Андреев ҳам юқоридаги фикрларни тасдиқлаб, ҳар қайси «қутлуғ қадам» (хушпойқадам) ёки «омад келтирувчи») авлоддан авлодга ёхуд отадан ўғилга ўтган, қўли енгил бўлган одам томонидан бажарилган, у зироатчилик маросимида аниқ бир вазифани бажарган: биринчи қўш чиқариш – шудгорлашда, уруғ сочишда, ғалла ўриш ва суғоришда бош бўлган, шунингдек, етти кун мобайнида эркаларнинг аёллар машғул бўлган ёзги яйловга боришини тақиклаган.

Шуни таъкидлаш керакки, ахборотчиларимизнинг хабарларига караганда, Бухоро воҳасида Бободехқон тимсолини бажарувчи шахслар олдиндан белгилаб қўйилмаган, яъни бу вазифани хамиша бир киши бажармаган. Шу боисдан ҳам бу вазифа отадан ўғилга қолдирилмаган.¹⁴ Жондор туманидага Бухорча қишлоғида, агар қишлоқда эшон киши яшаса, кўпроқ Бободехқон вазифасини ўша киши бажарган. Агар эшон оламдан ўтса, унинг ўрнини катта ўғилларидан бири бажарган.¹⁵

Ўрта Осиёнинг бошқа ҳудудларидаги сингари Бухоро воҳасида ҳам Бободехқон тимсолини нуроний чол қиёфасида тасаввур қилишган. Жондор туманида қўш чиқариш, ғалла ўрими, хирмон янчиш маросимларида нуроний чол иштирок этолмай қолса, бу вазифани даврадаги энг еши катта киши бажарган. У кишининг ёши 50, 55, 60 да ҳам бўлиши мумкин экан.¹⁶

Қорақўл туманида илм эгаси қишлоқ мулласи ехуд унинг ўғилларидан бири ҳам маросим чоғида «Куръон»дан оятлар ўқиб дуо қилиши, ишни эса кексароқ киши бошлаб бериши мумкин. дейишар экан.¹⁷ Юқоридаги маълумотлар замирида Бободехқон тимсолида бир неча хил мифологик дерсонажларни тасаввур қилиш анъанаси мавжудлигидан далолат беради. Ислом дини пайдо бўлгандан сўнг яратилган «Нурнома» мажмуасининг «Рисолаи деҳқон» бобида «Одам алайҳиссаломдин то жаноб расулиллоҳ Саллоллоҳу алайҳи васалламнинг саодатларигача 7777 деҳқон ўтибдурлар. Ҳаммалари оқил ва доно ва касб – корига мувофиқ рисола ва соҳиб дуо эдилар»¹⁸ дейилади. Балки, «Нурнома»нинг эл орасида тарқалиши зироатчилар тасаввуридаги Бободехқон тимсолининг шаклланишига асос бўлган бўлиши ҳам мумкин.

Деҳқончилик билан шуғулланадиган аҳоли ҳосилнинг миқдорини табиатга ва ундаги сеҳрли (магик) кучларга бағишлаган. Баъзан экинларнинг ривожини паст бўлиб, ҳосил кам бўлса ва бу ҳодиса икки – уч қайтарилса бундай ерга одамлар салбий назар билан қарашган. Гиёҳ унмайдиган ёки кам ҳосилли пайкалларни

¹³Муҳиддинов И.Реликтм доисламских обучаев и обрядов у земледельцев западного Памира (XIX-началор XX в). -Душанбе, 1989. -С. 11.

¹⁴Дала ёзувлари, 1996 йил. Жондор тумани, Бухорча қишлоғи.

¹⁵Дала ёзувлари, 1997 йил. Жондор тумани, Беклар қишлоғи.

¹⁶Дала ёзувлари, 1996 йил. Жондор тумани, Бухорча қишлоғи.

¹⁷«Нурнома» мажмуаси. -Т., 1991. -Б. 32.

¹⁸«Нурнома» мажмуаси. -Т., 1991. -Б. 32.

«ит теккан ер» (инс – жинс теккан маъносида), «худо қарғаган ер» деб номлашган.¹⁹

Этнограф олим Г.П.Снесаревнинг маълумотларига қараганда хоразмликлар ўлган одамнинг жасади теккан ерни нопок, деб биладилар. Агар экин экиладиган ерда одам жасади ёки унинг суяклари топилса, бу жой ҳаром ҳисобланган. Бундай ерни беш марта суғоргандан кейингина экин экишган. Айрим жойларда эса бундай ерларнинг атрофини уват олиб ўраб қўйишган ва 2 – 3 йил давомида суғормаганлар, экин ҳам экмаганлар.²⁰

Деҳқонлар баъзида серҳосил ерларга ўзгача назар бплан қарашган. Жондор туманининг Беклар қишлоғи четидаги «Қалъа» деган жойни ажриқ ва турли бегона ўтлар босиб ётар экан. Ҳеч ким у ерга экин – текин қилмас, фақат қишлоқ болалари қўй – эчкиларни, қорамолларини ўтлатиб юришар экан.

Ахборотчиларнинг берган маълумотларидан шу нарсани англаш мумкинки, воҳа деҳқонлари Бободеҳқоннинг Хизр киёфасида ҳам тасаввур қилганлар. Демак, аждодларимизнинг ўйлашича, Хизр бобо халол меҳнат қилган, покиза, диёнатли инсонларнинг олдида хамиша хозир у нозир. Хизр - архаик мифологияда баҳор ва тирилиш рамзи: кейинча бу кагламга Шарқ диний ва эпос бадий тафаккури оркали «оби ҳаёт» - тириклик – суви бахш этувчи, деган тасаввур қўшилади.²¹ Юқоридаги ҳикояни назарда туғиб шуни айтиш мумкинки, «ўлик ер»ни тирилтиришга интилган қўшчига Хизр бобо ёрдамга келган. Кишиларнинг назарида «ўлик ер» тирилган ва мўл – кўл ҳосил бериши мумкин.

Албатта, деҳқонлар кузги ва баҳорги шудгор, экин-тикин, суғориш, ўриш, хирмон қилиш, янчиш ишларида Хизр бободан ёрдам сўрашган. Кишилар Хизр бобони ҳар жойда учратиш мумкин, деб ўйлашади. Ахборотчи Баҳодир Абдураззоқовнинг ҳикоя қилишича, бегона киши билан бериб кўришаётганда баъзи кексалар ҳамроҳининг бош бармоғини сиқиб ушлашади. Сабаби кўришаётган шахс Хизр бўлса, бош бармоғининг суяги бўлмас экан. Суяксиз бармоқни ушлаган киши Хизрдан қатъий бирор нарсани сўраш имконияти бўлган.²² Кишиларнинг тушунчасича Хизр бобо нафақат зироатчиларга, балки чорвадорларга ҳам, овчиларга ҳам ва бошқа касб эгаларига ҳам, бефарзанд кишиларга ҳам, оғир касалга ҳам ўзининг кароматини кўрсатган, ёрдам берган.

Халқ тасаввурида Хўжаи Хизр кўлида ҳасса ушлаган, гоҳ пиёда, гоҳ эшак минган ораста кийинган чол сифатида гавдалантирилган.

Деҳқончиликнинг кўзини биладиган кекса кишиларни «Хизр кўрган» ёки «Хизр кўрганнинг боласи» дейишган. Деҳқончиликдан мўл ҳосил олган

¹⁹ Дала ёзувлари, 1999 йил. Жондор тумани. Бухорча қишлоғи.

²⁰ Қаранг. Снесарев Г.П. Реликты 1 домусульманских верований и обрядов у узбеков Хорезма. - М.: Наутса, 1969. - С. 226.

²¹ Ўзбек мифологик афсоналарида Хизр тириклик бахш этадиган ҳаёт сувини топиб ичганлиги учун абадий барҳаётликка эришган мўъжизакор хомий ҳисобланади. Шу боис Хизр образи кўпинча сув манбалари билан боғлиқ холда тасвирланади. Бу Ҳақда қаранг: Ипак йўли афсоналари. Тўплаб, нашрга тайёрловчи: М.Жураев. -Т.: Фан, 1993. -Б. 87-88.

²² Дала ёзувлари, 1999 йил Жондор тумани. Қулончи қишлоғи.

кишиларни ҳам «Дехқонбобонинг нафаси теккан» ёки «Даласидан Дехқонбобо ҳассасини судраб ўтган» деб улуғлашган. Ахборотчи Кенжа бобо Жуманазаровнинг таъкидлашича, отаси эккан буғдой, арпа ўсиб, отга тенглашган экан. Кишилар «бой буванинг еридан Дехқонбобо этагини судраб ўтган, дони омборга сиғмайди» деб гап қилишаркан. Кўпнинг гапида Хизр бор деганларидек, дон омборга сиғмай, ортганини ўрага кўмишган экан.

Халқимизда Бободехқон ҳақида турли ривоятлар, афсона ва эртаклар мавжуд, бир – бирини тўлдирувчи бундай фольклор асарлари қайсидир маънода Бободехқонни улуғлашга хизмат қилади.

Аждодларимиз мифологиясида муқаддас культ даражасига кўтарилган Бободехқон тимсолига воҳа дехқонларининг ҳам эътиқод қилиши асосли эди. Бободехқон билан боғлиқ маросимларга мулалар томонидан илоҳий тус берилди. Натижада маросимнинг мазмундорлиги, кишилар орасидаги мавқеи анча ортган.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Ўрта Осиёда яшовчи халқлар орасида зироатчилик ҳомийси Бободехқон ёки Дехқонбобо образининг тарихий – мифологик асослари қадимги ҳосилдорлик илоҳи билан боғлиқ. Қадимги аждодларимизнинг эътиқодий ишончлари, табиат ҳодисаларини илоҳийлаштириш билан боғлиқ мифологик ҳосилдорлик худоси ёки ҳосилдорлик илоҳларига топиниш анъаналари замирида пайдо бўлган ҳамда ҳомий куч тимсоли сифатида мифологик қахрамонлар қаторидан ўрин олган ва кейинчалик уларга исломий тус берилган.

Демак, халқимизнинг зироатчилик ҳомийси Бободехқон культига сиғиниш удумида исломгача бўлган эътиқодий қарашларнинг исломий анъаналар билан қоришиқ ҳолда синкретик тарзда сақланиб келаётганлигини кўришимиз мумкин.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ahmadovna, J. N., & Axmatovna, J. N. (2024). BUXORO VOHASI DEHQONCHILIK MADANIYATI TARIXIDAN (XIX ASR OXIRI-XX ASR BOSH LARI). *Journal of Innovation in Education and Social Research*, 2(4), 5-10.
2. Жумаева, Н. А. (2022). БУХОРО ВОҲАСИДА ЗИРОАТЧИЛИК ҲОМИЙСИ-БОБОДЕҲҚОН БИЛАН БОҒЛИҚ УРФ-ОДАТ ВА МАРОСИМЛАР (XIX аср охири XX аср бошлари): <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.037> Жумаева Нилуфар Ахматовна, БухДУ Археология ва Бухоро тарихи кафедраси катта ўқитувчиси. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (10), 30-39.
3. Ahmadovna, J. N. (2022). QUYI ZARAFSHON VOHASI AHOLISINING YER-SUVDAN FOYDALANISH BILAN BOGLIQ AN'ANALARI (XIX ASR OXIRI-XX ASR BOSH LARI). *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(3), 23-31.
4. Жумаева, Н. А., & Утаева, Ф. Х. ЗИРОАТЧИЛИК ҲОМИЙСИ-БОБОДЕҲҚОН БИЛАН БОҒЛИҚ УРФ-ОДАТ ВА. *ЎТМИШГА НАЗАР*, 49.
5. Джумаева, Н. А. (2023). Об Обычаях, Связанных Со Сбором Колосовых Культур В Бухарском Оазисе (Конец XIX Века, Начало XX Века). *Central Asian Journal of Social Sciences and History*, 4(3), 10-13.

6. Akhmatovna, D. N., & Bahriddinovna, T. G. (2020). Traditions related to harvesting grain crops in Bukhara region (The end of XIX century and the beginning of XX century). Academy, (6 (57)), 39-40.
7. Ahmadovna, J. N., Xolmamatovna, U. F., & Bahriddinovna, T. G. (2021). From the history of the culture of farming in the Oasis Of Lower Zarafshan. Central asian journal of social sciences and history, 2(2), 74-80.
8. Ahmadovna, J. N., Xolmamatovna, U. F., & Bahriddinovna, T. G. (2021). From the history of the culture of farming in the Oasis Of Lower Zarafshan. Central asian journal of social sciences and history, 2(2), 74-80.
9. Utayeva, F., & Muxamedjonova, M. (2024). TO 'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI. Farg'ona davlat universiteti, (1), 49-49.
10. F. Utayeva, B. Safarov ИСТОРИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА И ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БУХАРСКОГО ПРЯДИЛЬНОГО-ТЕКСТИЛЬНОГО КОМБИНАТА
Farg'ona davlat universiteti ilmiy jurnali, 2023
11. Utayeva, F. (2023). BUXORO TO'QIMACHILIK KOMBINATINI MALAKALI MUTAXASISLAR BILAN TA'MINLASH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 41(41).